

ПРОГОНУВАЊЕ НА НЕПОСТОЕЧКИТЕ

Репресиите против Македонците во Бугарија за време на комунизмот (1944 – 1989).

доц. д-р Стојко Стојков

Прашањето за репресиите против луѓето со македонска самосвест во Бугарија за време на комунизмот макар да не избегало од вниманието на науката сепак не бил специјално истражувано. Долгогодишната засекретеност на архивите во Бугарија по тоа прашање, лошите односи меѓу Југославија и Бугарија, актуелноста на политиката на дискриминација и негирање на македонското малцинство до денес, сериозно го отежнале истражувањето на оваа прашање. Во резултат бројката на историчари кои денес во Р Македонија се занимаваат со тоа прашање се намали до нула, додека пак во Бугарија оваа проблематика се обработува во рамките на националниот мит, според кој Македонци нема. Од времето кога македонскиот идентитет во Бугарија е прогласен за непостоечки (1963 г.) прашањето било идеологизирано, а темата за репресиите против луѓето со македонска самосвест претворена во тема табу. Делумното отворање на архивите на Државна безбедност во последната деценија, заедно со објавувањето на серии документи и спомени отвори можност за поподробно разработување на оваа проблематика.

Еден од клучните елементи во бугарскиот национализам од самиот почеток била претензијата спрема Македонија и нејзиното население. Извесно отстапување од оваа рано претворена во политика позиција се случила на почетокот на комунистичкиот режим во Бугарија, кога на Македонците им било дадено право на самоопределување, за краток период (1947/1948) дури постоела културна автономија во Пиринска Македонија и течела подготовка за присоединување на оваа територија кон НР Македонија. Макар со судирот меѓу Сталин и Тито во 1948 г. овие подготовки да биле прекинати, сепак прашањето за обединување на Македонија не било симнато од дневен ред до 60-те години на XX в. И Бугарија и Југославија се обидувале да го искористат за свое територијално проширување, при што самосвеста на населението во Пиринска Македонија станал еден од главните аргументи, давајќи политичко значење на самоопределба на Македонците и дополнителна причина за репресии и манипулации со истата. Прашањето за обединување на Македонија од 60-те години на XX в. постепено било симнато од актуелната политичка агенда на Бугарија и Југославија, меѓутоа сепак

не изгубило веднаш актуелност. Оваа идеја се потпирала на доста широка поддршка меѓу населението – воспитувано повеќе децении во револуционерна борба под знамето на автономна (а подоцна и независна) Македонија. Така во целиот овој период прашањето за обединување на Македонија ќе биде тесно испреплетено со македонската национална самосвест и со репресиите против Македонците. Независно од промените на политиката во Бугарија луѓе со македонска самосвест ќе бидат прогонувани низ целиот период – ќе се менуваат само причините и групите кои се репресирани.

Од доаѓањето на комунизмот до резолуцијата на Информбиро против Југославија (1944 – 1948 г.) македонското малцинство во Бугарија било признаено и дури му се дадени одредени права, а сериозно се дебатира прашањето за обединување на Македонија. Кристализирале две формули: комунистичка - за делумно обединување во рамките на јужнословенска комунистичка федерација и антикомунистичка - за целосно обединување под заштита од западните сили.

Во овој прв период на територијата на Пиринска Македонија на удар ќе бидат пред сè непријателите (реални и потенцијални на комунистите), при што националната определба ќе биде од секундарно значење. Меѓу непријателите на комунистичката власт ќе бидат репресирани и дел од македонските национални дејци со македонска национална ориентација приврзаници на идејата за целосно некомунистичко обединување на Македонија. Во изворите тие често се етикетирали како „михајловисти“ алутирајќи на лидерот на ВМРО Иван Михајлов и неговата парола за обединета независна Македонија. Така се етикетирали различни и обично неповрзани меѓу себе или со Иван Михајлов групи. Единствениот заеднички маркер меѓу нив бил барањето на независна цела обединета некомунистичка Македонија и антикомунизмот. Меѓу нив среќаваме и вистински и фиктивни „михајловисти“, и групи со бугарска ориентација, но и национално мешани групи (како вооружената чета на Герасим Тодоров (1947 – 1948) во која имаме и македонски националисти (Сучев, Монеv) и Бугари (Табу, 99, 100), а дури и групи кои се на чисто македонска национална линија како онаа на Георги Дукимов во Неврокопско во 1946 г. разбиена во 1947 г. Веројатно во последната категорија треба да се постави друга таква група, чии членови ќе бидат осудени во 1945 г. во Сандански како „михајловисти“ и „фашисти“, а исто и организациите инспирирани од групата на Дукимов. Овие групи, обично не реагирале против македонската политика на БКП, а при групата на Дукимов дури ѝ дале поддршка. Забележани се и примери на солидарност на македонска национална основа меѓу комунисти и антикомунисти во

време карактерно со својата крајна нетрпеливост и жестокост, но генерално македонските националисти биле прогонувани и казнувани.

Постоеа и лева македонска опозиција или алтернатива надвор од структурите на БКП, кој го подржувала делумното обединување во рамките на НР Македонија. Особено силна таква организација се создала во Петричко – МНФО која имала повеќе разграноци и членови. Во 1946 г. и во Сандански имало група која „работи за присоединување на Пиринска Македонија кон Вардарска“. Како организации тие бие прогонувани и растурани, но членовите им се толерирани до резолуцијата на Информбиро, за потоа да ги судат како Титовисти.

Репресиите после резолуцијата на Информбиро во 1948 г.

Судирот меѓу Сталин и Тито во 1948 г. имал силен одраз врз Македонците во Бугарија. Комунистките партии во соседните на Југославија држави добиваат наредба да соберат докази за „предавството“ на Тито, во тој број и за буржоаски национализам со цел да истиот да биде осуден. Курсот кон обединување на Пиринска со НР Македонија ќе биде прекинат како и „културната автономија“, а врз оние дејци во Бугарија кои биле ангажирано на тоа поле започнува жесток притисок. После официјалното објавување на Резолуцијата на Коминтерната 28 јуни 1948 г. притисокот прераснува во жестоки репресии.

Бугарија ќе ја искористи ситуацијата во два основни правци. Од една страна да ги скрати повеќето права на Македонците. – јазик, книжарници, театар и сл. Од друга да го запре процесот на обединување на Пиринска Македонија со Југославија и да го сврти во своја корист – презентирајќи ја во периодот 1949 – 1956 г. идејата за Пиринска Македонија како Пиомонт за обединување на Македонскиот народ, но во рамките на Бугарија. Така од една страна македонската самосвест во годините по Информбирото е делумно толерирана, но не и било какви симпатии спрема НР Македонија (Маринов 51, 52) или идеи за обединување на Македонија надвор од Бугарија. Крајно ограничената „македонска политика“ на бугарската влада понатаму се исцрпувала со промовирање на фолклорот и изучување на историја на македонското револуционерно движење на бугарски јазик (изучувањето на македонски било укинато). Но систеот на терор во периодот 1948 – 1955 г. целосно ги парализирал кадрите на партијата, кои не смееле да се занимаваат со македонското прашање од страв да не бидат обвинети како титовисти.

Сега основна група репресирани ќе бидат имено оние што се залагале за делумно обединување на Македонија во рамките на Југославија, осомничени за симпатии кон НР Македонија, такви кои бараат изучување на македонски јазик или само тврдат дека Македонците во Бугарија не се слободни. Таквите се обвинувани како титовисти. Започнува лов на вештици. Притоа БКП ќе сретне силен отпор во сопствените редови – каков никогаш порано немала – премногу Македонци реагираат и се спротивставуваат активно или пасивно на новата линија која реално го оддалечува решавањето на прашањето за обединувањето на Македонија и драстично ги скратува и така минималните права. За да се скрши овој отпор се прибегнува до масовни апсења и инквизиции. Само во крајот на декември 1948 и јануари 1949 г. во реонот на Сандански и Петрич, ќе бидат уапсени над 170 души, повеќето комунисти, кои не ја прифаќале новата линија на партијата по македонското прашање. Ќе започнат масовни исклучувања на членови на партијата во Пиринска Македонија - од крајот на 1949 г. до средината на 1950 г. 3 000 членови се исклучени од партијата во Пиринска Македонија, а до смртта на Сталин во 1953 г. вкупниот број ќе достигне 4700 души. Повеќето од највлијателните лидери на комунистичката партијата во округот ќе бидат или отстранети или повлечени на задна линија. Дури и оние партиски активисти што ја примиле новата линија но кои биле премногу истакнати како македонски активисти се дискриминирани и менувани од должности и занемувани од подоверливи луѓе.

На удар биле не само членовите на БКП. Сите леви организации коишто не биле со БКП, а се залагале за обединување на Македонија, ќе бидат уништувани и а нивните активисти - праќани во логори. Во 1949 г. ќе започне бран на судења на такви луѓе обвинети за врски со Југославија. Особено на почетокот во опасност ќе биде секој оној кој не ја искажува јавно и категорично својата омраза кон НР Македонија и Југославија. Сите кои учеле во Македонија се принудени да прекинат и се пристапило кон нивно врбување, а оние кои одбиле биле испратени во рудници и логори. Започнува масовно интернирање на Македонци во оддалечените краишта на Бугарија, практика со долга иднина. Само во крајот на 1949 г. биле иселени над 200 фамилии. Воведен е специјален режим во округот - На 3 август 1949 г. Пиринска Македонија е прогласена за погранична зона за патувањето и напуштањето на која се барала специјална полициска дозвола. Започнатата диверзантска дејност меѓу Бугарија и Југославија ќе одземе повеќе животи и ќе испрати во затвор невини луѓе од пограничните села

Сега во репресиите „титовистите“ ќе бидат ставени во иста група со „михајловистите“ и често ќе бидат изедначувани. Според некои документи на БКП во тоа време „михајловистите“ започнуваат да симпатизираат на Југославија и дури стапиле во врска со македонскиот книжар во Неврокоп. Во 1949 г. се одржани серија судски процеси во кои луѓето добиваат тешки казни до 15 години или дури смрт зарад титовизам и михајловизам (често истовремено и двете), за присоединување на Пиринска Македонија кон Југославија или за создавање „независна Македонија под протекторат на Америка“. Четворица партизани од Пиринска Македонија учесници во Демократската армија на Грција на 28 февруари 1950 г. се осудени на смрт и егзекутирани. Најголемиот судски процес бил одржан во март 1949 г. На него биле обвинети учесниците од Пиринско в АСНОМ Атанас Великов Атанасов и Васил Григоров Василев, членовите на МНФО и низа на активисти главно од Петричко и низа на активни учесници во културната автономија на кои дејноста по македонското прашање во 1944 – 1948 г. им се земала како дополнителна вина.

Во 1949 г. се откриени и разбиени нови македонски организации: Илија Тевилев е осуден на две години строг темничен затвор „за учество во нелегална промакедонска националистичка група“ врски со американската амбасада и Грција. Процесот против Трајчо Костов исто бил искористен за пропаганда против Македонија и осудување на четворица истакнати македонски национални активисти: Васил Ивановски, Иван Масларов, Илия Бајалцалиев, Благој Хаципанзов.

Запирањето на обединителниот процес, скратувањето на правата и репресиите создале силна реакција. Периодот 1948 – 1975 г. се карактеризира со појавата на исклучително голем број групи на македонска национална основа. Меѓу 1948 -1960 г. секоја година биле раскривани од три до пет мали групи со до 9 членови (Маринов, 160) Или кажано инаку раскриени се до 50 групи со до 450 членови. Објавените спомени соопштуваат за седум организации во периодот 1950 – 1955 г. што значи дека повеќето (од 66 до 80 %) од македонските организации од тоа време засега остануваат непознати. Во спомнатите седум организации се посочуваат 17 членови по име – повеќето од нив биле уапсени, а тројца се исклучени од училиште (еден – два пати). Тоа се детски и младински групи.

Според извештаите на Државна безбедност (ДБ) во 1950 г. се појавуваат слогани како „Да живее независна Македонија – Надвор бугарски окупатор“. Отчетите на ДБ зборуваат за пет организации означени како „михајловисти“ или такви по линија на македонско малцинство, некои од нив обвинети за „михајловизам и титовизам“. Притоа

11 членови биле уапсени и 1 убиен. Во 1952 г. основна грижа на ДБ било пресечување на влијанието на Југославија меѓу Македонците.

Во овој период се појавуваат и првите македонски студентски организации или македонски акции на студенти во Станке Димитров Дупница и Софија. Во 1954 г. На Педагошкиот институт во Дупница студенти барале образование на македонски јазик. Тие биле револтирани што поетите Вапцаров и Смирненски биле изучувани како бугарски поети и обвинувале низа бугарски раководители со македонско потекло дека се откажале до Македонија. Слични барања биле изразени во ист момент и од студенти во Софија. Истрагата спроведена од државните органи во врска со случај констатирала дека слични барања поставувале и ученици во Гимназијата во Сандански. Учители до Санданска околија искажувале незадоволство затоа што не градат македонска по форма култура - еден од учителите бил затоа исклучен од партијата, а БКП организирила акција за „расветлување“.

Бугарија така и на успеала да ги придобие симпатиите на Македонците – постојаните пројави на отпор во самата Бугарија, одбивањето на егејските бегалци да соработуваат и неуспехот да изградат своја мрежа на приврзаници во НР Македонија ги убедила бугарските управници дека не само што не можат да го искористат македонскиот национализам за бугарски цели но тој се оформува како потенцијална закана за Бугарија. Кога во втората половина на 50-те години започнува стабилизирање на односите на СССР со Југославија надежите за прераспределба на Југословенските територии требало да се напуштат. Тоа заедно со започнувањето на процесот на враќање на егејските бегалци од Европа в Југославија го бележи брзото свртување во Бугарија против македонската самосвест како потенцијална опасност и сепаратистичка тенденција. Тоа заедно со стремежите на Југославија после 1956 г. да излезе од изолацијата поради што прекинала да ги поставува малцинските прашања пред своите, ќе го отворат патот за целосно отфрлање на постоењето на македонско малцинство во Бугарија. Периодот меѓу 1956 – 1965 г. е особено тежок за македонските активисти, кои дури и не можат да бегаат во НРМ зашто Југославија ги враќа во Бугарија каде ги чека тешки затворски казни. Клучна улога за враќање кон политиката на негирање на македонскиот идентитет имал новиот диктатор Тодор Живков, убеден бугарски националист.

Во меѓувреме подобрувањето на односите со Југославија ги засилило надежите за враќање на културната автономија и присоединување кон НР Македонија. Тоа се покажало на пописот спроведен овој пат под упатство за целосна доброволност и дури

со фаворизирање на бугарската самоопределба, но кој дал 63, 6 % Македонци во Пиринска Македонија и 187 789 во цела Бугарија. Според отчетен извештај на Трета управа на ДБ во 1956 г. се засилиле националистичките искажувања за присоединување кон Југославија. Во 1956 г. се забележани седум младински групи со 16 познати по име членови, но вкупната бројка била многу поголема. Еден ќе биде испратен во логор без пресуда, петмина се пратени во затвор, а над десет ќе бидат исклучени од училиште.

Најзначајни од овие групи се две. Првата е Организацијата за обединување на Македонија, создадена според мислењето на ДБ од „бившиот михајловист“ Ангел Вангелов Зајков, при што констатирале дека нејзиното ширење за кратко време зело „заstraшувачки размери“. Истата испратила или планирала да испрати писмо до ООН и Хрушчов. Друга таква е групата на Стојан Георгиев, петмина познати по име, се залагале за обединување во едно на трите дела на Македонија, уапсени се и држени во МВР но на крајот се ослободени.

Истата година е забележана голема акција за испраќање на барање подржано со 500 потписи до средбата која се одржува во Белград, со декларација дека се Македонци како и целото население во Пиринска Македонија и барале да им се почитуваат малцинските права. Во акцијата учествуваат голем број селски кметови и партиски раководители и организатори. Писмото е испратено по поштата но е фатено и, иницијаторот Андон Вангелов Илиев бил осуден без суд и испратен во Белене до 1958 г. Поради македонските пројави во 1956 Обласниот комитет на партијата исклучила редица партиски членови од петричките села за сепаратизам (Маринов 160).

Во 1957 г. се забележани осум групи со околу 130 членови од кои 44 се познати по име. Дванаесет ќе бидат осудени на затвор и многумина ќе бидат исклучени од училиште или намалување на оценката по однесувањето. Попознати меѓу нив се групите на Бундов, Бебо Кика, Георги Голомехов, Станке Домзетски и Венко Темакаров.

Во следната 1958 г. има ново засилување на случаите на отпор меѓу македонската младина поврзани со провокациските искажувања на одредени партиски функционери и проведени низа на лекции пред учениците и граѓанството кои го оспорувале постоењето на македонската нација. Според Реферат на 3-та Управа на ДБ (од септ. 1959) само на почетокот на 1958 г. биле парализирани пет сепаратистички младински групи во Благоевградски округ, Според регистрираните активности што требало да се сузбиваат од ДБ Пиринска Македонија зазема прво или второ место за оваа година на ниво на цела

држава. Според извештајот за состојбата со анонимни писма во 1958 благаевградски округ поново бил на прво место според случаите на расфрлање летоци, на 5 место според нивниот вкупен број. Исто така округот бил на второ место според случаите истражувани од ДБ и на второ место според раскриените случаи отстапувајќи само на столицата Софија, која е со доста поголемо население. Тоа се должи имено на големата честота на македонски активности и пројави меѓу населението.

Меѓу забележаните во спомените на репресираните организации во 1958 г. можат да се посочат групите на Преѓов и Попатанасов во гимназијата во Разлог, на Методи Бошков во гимназијата во Сандански, на Бабин и Хацииванов во селата Левуново и Капатово, а е забележана и младинска македонска група во гимназијата во Катунци. Според сведоштвото на Ѓорѓи Попатанасов во 1958 г. во затворот во Пазарцик имало голем број осудени по македонското прашање од сите делови на Пиринска Македонија, девет од кои тој посочува по име.

Во почетокот на 1959 г. според ДБ биле забележани три групи со 14 учесници, 14 „филтрирани“ младинци и 1 осуден. До крајот на годината ќе се зголемат до вкупно пет групи со 24 учесници, повеќето од нив младинци и деца. Осумнаесет биле „филтрирани“, шест предупредени и еден бил осуден. Надвор од овој список останува групата „Искра“ создадена во 1958 г. Банско и со цел присоединување на Пиринска Македонија кон НР Македонија. Разбиена е во 1959 г. осум од чии членови се осудени на затвор како агенти на УДБА. И оваа година Пиринска Македонија била на прво или второ место според активностите што требало да се набљудуваат или сузбиваат од ДБ. Според отчетите на ДБ за „непријателски младинци“ Благаевградски округ зазема едно од првите места во земјата. Според реализирани и нереализирани случаи и според графа „илегални организации“ и младинци што „ја предале татковината“ (т.е. избегале во странство) округот е без конкуренција во Бугарија. На прво место е округот и според бројот на нови врбувани агенти. Во 1959 г. имало приближно истата ситуација меѓу националистички настроените младинци и Македонци главно во насока на откинување на Пиринска Македонија и нејзино влегување во Југославија или создавање на самостојна македонска држава.

Во годините непосредно пред почетокот на политиката на официјална и тотална негација на македонското малцинство во Бугарија (1960 – 1963) г. преку објавени спомени се регистрирани две организации, со седум познати по име членови, од кои шестмина биле осудени на затвор (максималната пресуда била во овие случаи 15 години затвор)..

Несомнено постоеле повеќе. Во 1959/1960 г. во Дупница во војската постоела групата на Јордан Трендафилов (петмина познати по име), која имала за цел освестување и организирање, а вклучувала и планови за употреба на оружје во случај да бидат откриени од властите, меѓутоа била раскриена и при обид за бегане во Грција се уапсени четворица се осудени на затвор по 4, 12, 14 и 15 години. Во 1960 г. биле осудени Георги Костадинов и Ангел Хаџијски во Благоевград затоа што формирале македонска група за отцепување на Благоевградски преку бунт и пишуваале македонски лозунги. Според Станко Илиев во периодот 1961 – 1962 г. во затворот во Стара Загора имало триесет осудени за македонска дејност десет од кои тој ги цитира по име. Тие се држеле одвоено од останатите политички затвореници и дејствувале единствено. Властите во овој период се жалат дека средношколци од Благоевград и бројни младинци од селата Микрево и Симитли си поставувале за цел да го разбудат населението за создавање на обединета Македонија, а се појавувале и памфлети за борба со бугарската власт. Слогани „Македонија на Македонците“ се појавиле на јавни згради во Благоевград и Гоце Делчев. Во Петрич се ширеле памфлети за создавање на независна Пиринска Република, а било откриено и дека одредени учители таму подржуваат националистичка македонска група. Во извештаите на Државна безбедност за 1960 г. специјално е потцртана помошта дадена од централата на структурите во Благоевградски округ против ширењето на националистички летоци.

Со почетокот на асимилационата кампања во 1963 г. бројката на организации и пројави на отпор меѓу Македонците драстично зачестиле и се засилиле. Оваа промена се случила на пленум на ЦК на БКП одржан во март 1963 г. Откако ги отстранил и последните кадри кои би можеле да се застапат за промакедонска линија (премиерот Антон Југов) Тодор Живков наложил нова официјална линија која се содржела во неговите зборови според кои во Бугарија „такво малцинство нема и не може да има“.

Време на прогон на сите пројави на македонска самосвест

Во годината на промената се забележани три групи, со дваесет и четири познати по име членови од кои двајца ќе бидат испратени во затвор а двајца ќе бидат јавно понижени. Јавното понижување ќе биде искористено против авторитетни личности како Илија Тевилов и учителот Перуков, против кои ќе биде организиран контролиран „другарски суд“ на кој да се демонстрира колку биле тие заблудени по македонското прашање, а судењето било емитувано преку системот за јавни известувања низ целиот град. Линијата на понижување и исмејување на македонските ставови и на најистакнатите

нивни претставници оттогаш ќе стане вообичаена практика, која е актуелна и денес. Значајна е појавата во Софија на студентска македонска група во 1963/64 г. Сојуз на борците за обединување на Македонија, тројца од чии членови ќе бидат осудени на затвор.

Во 1964 г. притисокот се засилува. Со цел да ја оправдаат својата нова политика властите пристапиле кон смена на пасошите на населението при што инсистирале на различни начини (преку закани, убедување, притисоци или едноставно фалсификување, да ги запишат Македонците во Пиринска Македонија како Бугари. Сепак 11 % (т.е. 30 000) се запишале Македонци, при што во повеќе села како Македонци се самоопределило мнозинството.

Во 1964 г. се забележани пет групи од кои три ќе бидат раскриени до властите. Тие имале меѓу 40 и 50 членови вкупно. Една од нив е ЕОМО (Единствена обединета Македонска организација) во Гоце Делчев – 15 младинци од градот и од с. Мусомиште, начело со Христо Пелтеков, кои реагирале против смената на националноста во пасошите. Истата година Илија Тевитов организирал младинска група од 12 души во Санданско. Во село Калиманци се создала група од околу 15 – 20 годишни младинци начело со Крстјо Каров, кои се бавеле со снабдување со македонска литература, а размислувале и за вооружување и бунт. Во тоа време постоела и уште една група во селата Клуч, Струмешница и Габрене начело со Сандо Водаров, која одржувала контакти со друга македонска група во Петрич. Останала неоткриена од властите.

За да се уништи и овој намален број добиен со „пасошизацијата“ во наредната 1965 г. (една година пред редовниот рок) е спроведен попис на кој освен агитација, закани и притисоци, ќе биде искористена и манипулација „еден маневар“ како го нарекува Тодор Живков преку кој цела Пиринска Македонија осамнала бугарска). Бројката на Македонци во Пиринска Македонија била симната на 1400 или 0.4 % од населението. Надвор од округот каде поради распренатоста на Македонците на голем простор не можело да се организира репресија бројката останала слична со онаа на претходните пописи.

Овие настани се забележани во повеќе спомени на репресирани. Според нив акцијата с е претходела од организирани собранија на кои се вршела агитација и заплашување. Сепак ќе има повеќе случаи на отпор. Димитар Имов Зајков директорот на училиштето во Самуилово и син на основачот на ООМ ги убедил сите свои колеги да се пишат во

пасошите Македонци.(Маринов, 165) Попишувачите влегувале во домовите со поздрав „Здраво Бугари“! Оние што барале да бидат запишани Македонци биле одбивани. Славчо Трајанов откако одбиле да го запишат Македонец побарал да го запишат Словен, но пак го добиле и го запишале Бугарин против неговата волја. Оние кои како учителот по музика Панделеј Пасков реагирале ќе бидат казнувани – преместен е во планинските села. Во овој случај за прв пат се забележува една нова причина за репресија – пеење македонски патриотски песни. Кметот на село Скрт кој во пописната карта запиша „по наредба на Бугарската комунистичка партија изјавувам дека сум Бугарин“ бил репресиран, а покрај него пострадало и неговото семејство. Други кои како Борис Стојанов (Ревљов) од с. Брезница останал непопустлив на смената на пасошите биле казнувани на различни начини. - Многу луѓе кога дознале дека при смената на пасошите ги пишуваат Бугари се обиделе да ги сокријат своите пасоши претендирајќи дека се изгубени. Тие исто имале последици. Оние пак кои одбиле да ги сменат пасошите имале притисоци од секаков карактер и нивните пасоши биле кинени од полицијата кога со нив се легитимирале.

После пописот на сите „словенофони“ жители на Пиринска Македонија во пасошите им е ставано „Бугари“, што предизвикува незадоволство кај дел од населението и останува како траума во колективната меморија. Како одговор на асимилациониот притисок пројавите на отпор извонредно зачестиле во 1964 – 65 г. што предизвикало ангажирање на сите структури на комунистичката партија и други институции. Во младината во Санданско и Петричко, а особено по селата се регистрирани од партијата чести „антинационални“ и „предавнички“ ставови. Тоа меѓу другото не насочува на вистинскиот фактор кој ја одредува силата и честотата на македонските пројави – не засилувањето на „непријателската пропаганда“ како што официјално се правдале властите туку силата на асимилациониот притисок – колку поголем бил тој толку посилна била и реакцијата кај луѓето. Како што ми изјави еден од настраданите во неофицијален разговор – „ако не нè провоцираа властите немаше ни да реагираме“

Силниот отпор при запишувањето на луѓето како Бугари ќе доведе властите до идејата воопшто да ја збришат графата народност во пасошите и од 1973 г. до денес таква е постои.

Меѓу 1 јануари и 20 август 1965 г. властите откриле повеќе од 17 случаи на слогани и сепаратистички прокламации во територијата до Петрич до Благоевград и две македонски групи. Во истата година се констатира постоење на отпор кај дел од

учителите особено оние во селските училишта – нив партијата ќе ги карактеризира како недоучени, расипани, аморални пијаници со големи претензии. Во село Самуилово повеќето од учителите немале здрави позиции и ги поттикнувале слоганите на учениците. Истата година поради македонски национализам повеќе учители до селата Коларово, Огражден и Гара Пирин се отпуштени или испратени на работа во други села. Во областа Подгоријата убиството на двајца млади македонски патриоти од граничната војска о 1965 г. предизвикала побуна, заради кои многу учесници ќе бидат казнети и пратени во затвор, додека убиецот нема да биде казнет. Дури и само затоа што создал песна за убиените момчиња, во која ги опеал како синови на мајка Македонија и која станала популарна меѓу населението Панде Пасков (Панделиев) од с. бил отпуштен од работа. Поради сите овие пројави во крајот на годината комунистичката партија започнала голема кампанија во Пиринска Македонија комбинирајќи агитација и закани со цел потиснувањето на манифестациите од „националистички карактер“ и „империјалистичката идеолошка диверзија“.

Според Благоевградскиот окружен комитет на БКП во периодот 1965 – 1967 г. биле откриени 15 македонски националистички групи со 90 членови кои се залагале за Независна Македонија. ОК на БКП побарал од ЦК во врска со тоа построги казнени мерки против учесниците во таквите „антибугарски пројави“. Притоа членството на партијата во селата Огражден, Гара Пирин и Коларово било обвинето во лаксизам. Во истиот период се појавиле конфликти меѓу Македонци и Бугари за време на фудбалските натпревари Државна безбедност во Благоевградски округ од своја страна ќе констатира дека во периодот 1965 – 1968 г. се откриени 28 групи со 136 членови и 22 самостојни активисти. Во 1967 г. десет адолесценти биле обвинети за ширење на летоци со „националистичка содржина“. Други документи констатираат дека во 1967 – 1968 г. е забележан нов полет на „скопскиот национализам“.

Повеќето од посочените организации засега остануваат непознати. Во спомените во периодот 1965 – 1967 се регистрирани само 3 – 4 од нив. Во 1965 година се откриени две мали групи (на Иван Ѓуров и Борис Петков). Четворица се осудени на затвор. По затворот Ѓуров бега преку границата за Југославија, при што е ранет и југословенските власти го предаваат на бугарските. Во Пиринска Македонија во овој период се појавува Комитет за заштита правата на Македонците, кој од тактички причини во 1968 г. ќе се преименува на Пиринска македонска комунистичка партија. Комитетот партија создава свои разграноци во Благоевград, с. Крупник и с. Градешница. При нејзиното раскривање и

разбивање во 1970 г. двајца се осудени на затвор, еден е иселен, тројца губат работа, еден е исклучен од партијата. Надвор од Пиринска Македонија е забележана група во Варна начело со Стојан Дрохлев (1965 – 1967).

Отпорот на кој наоѓала политиката на демакедонизација во Пиринска Македонија ќе го поттикнат првиот секретар на благаевградскиот окружен комитет во 1968 г. официјално да побара построги казни за пројавите на македонска самосвест, како и преземање на сеопфатни мерки за бугаризација на населението. Неговите предлози биле земени во предвид и истата година Политбиро на комунистичката партија излегува со план за сеопфатни мерки за демакедонизација и бугаризација на населението. Без разлика на тоа бројката на македонски групи продолжила да расне. Во 1968 г. во село Мусомишта Гоцделчевско бил откриен собор на 80 „македонисти“. Во 1968 – 1969 г. во објавените спомени се регистрираат 6 групи, а 15 од нивните членови биле осудени затвор. Меѓутоа документацијата сведочи за далеку поголем број. Така само во селата Петрово и Катунци меѓу 1966 – 1967 г. биле забележани од властите пет групи. Во 1969 – 1970 г. 55 лица од Благаевградски округ се обиделе да избегаат во Југославија.

Репресиите продолжуваат со неослабнувачка сила и во периодот 1970 – 1975 г. Меѓу 1970 – 1973 г. се разбиени шест организации: Невидливите орли на Беласица во Петричко, Група на Штрбев во Благаевградско и Неформална организација во Гоцделчевско (1970 г.), Младинска група во Техничкото училиште во Банско, (1972 г.), истата година е разбиена групата на Сократ Маркилов во Петричко, следната година според извештаите на ДБ е разбиена една младинска организација (1973 г.), а се забележани и други такви. Притоа меѓу 12 - 16 души се осудени на затвор, а многу други се исклучени од училиште. Во 1973 и 1974 г. се одржани два судски процеси со неколку десетици обвинети за „промакедонски национализам“. Во 1974 г. ДБ соопштува за „промакедонски националистички елементи“ во Благаевградскиот и други окрузи кои преку анонимни писма инсистираат за „Самостојна македонска држава“, „Македонија на Македонците“ и се објавуваат против асимилацијата на Македонците. На удар и репресија се дури и невини форми на македонски патриотизам како пикници и екскурзии со пеење на македонски народни песни.

Силните репресии организирани од режимот после 1963 г. ќе бидат причина македонскиот национализам да придобие силно антикомунистичка насоченост.

Деценијата на жестоки репресии 1964 – 1974 дава резултат: според реферат упатен на 25.09 1979 до 6 –та управа на ДБ во Благоевград, од 1974 г. промакедонските настроенија во округот немаат организиран карактер, туку се изразуваат во пеење на песни, читање на промакедонска литература, слушање и коментирање на радио Скопје и изразување несогласност со политиката на БКП по македонското прашање. Според овој документ мнозинството случаи се во прашање младинци, а во некои случаи станува збор и за лица кои порано веќе биле репресирани. Други документи на истата служба меѓутоа известуваат дека сепак постоеле обиди да се организираат групи на отпор и во 1977 г. Во 1975 г. службите со загриженост констатираат дека македонскиот идентитет станува привлечен и за помашкото (муслиманското) население во Пиринска Македонија. Независно од тоа што пројавите повеќе не успеваале да стигнат до ниво на организација, туку биле на индивидуално ниво сепак тие како број во 70-те години не се намалиле – прогонот на македонската самосвест останува меѓу приоритетите на репресивните органи на комунистичката држава. Имајќи во предвид дека индивидуалните случаи на отпор не се намалиле, исчезнувањето на организираната форма на борба може да се објасни со тоа што властите казнувале многу пожестоко и откривале многу полесно организираните групи. После деценија на жесток отпор Македонците сфатиле дека е многу побезбедно да работат индивидуално. Дополнителна причина е и отстранувањето на уроците за македонска историја од учебниците, кои инспирирале доста учениците Македонци – кон 1974 г. повеќе немало ученици во училиштата кои да имале учено од такви учебници.

Пописот во 1975 г. станал нов повод за репресии, но и покрај сè во него биле отчетени „граѓани од небугарско потекло“ вклучително Македонци, но резултатите никогаш нема да бидат објавени. Оние што се изјасниле Македонци на него со денови се влечени низ милиции додека не се согласат да бидат пишани Бугари, стотици кои одбиле да го сторат тоа биле интернирани. Извештаите на ДБ и Комунистичката партија сведочат дека и во 70-те години без разлика на сите чистки во раководствата и членството на партијата на некои места тие останувале непоправливо националистички.

Податоци после 1983 г. во документацијата не најдов податоци за конкретни репресии (што не значи дека такви немало. Меѓутоа и во 1989 г. во Политбиро се изразува јасна загриженост за засилување на македонскиот национализам во Петричко.

Размер на отпорот и митот за маргиналноста

Репресиите што ги опишав се случуваат на мал простор од 6800 кв. км. со население кое во периодот нараснува од 240 000 до 300 000, од кои 16 % се муслимани. Според тоа имаме особено силен отпор и репресија. Во Пиринска Македонија за целиот период на комунизмот основната репресија е насочена против македонската самосвест и национализам, а не претставува маргинална појава, како се сугерира понекогаш (Груев, 55, 58). Борбата против „промакедонскиот национализам“ се јавува важна задача на репресивните служби дури и на општо државно ниво.

Макар турското малцинство да е неколку пати помногубројно од македонското и зад него да стои најмоќната соседна држава (притоа од гледна точка на режимот „непријателска“, „буржоаска“, „империјалистичка“ држава членка на НАТО) - Турција, бугарските власти оделуваат подеднакво внимание и често поголеми ресурси за асимилација и прогонување на македонското малцинство, зад кое и тоа не секогаш и не особено загреано стои Југославија - социјалистичка необврзана земја, која не се јавува реална закана за членката на Варшавскиот пакт - Бугарија. Тоа покажува дека властите се чувствуваат загрозени не геополитички и од надвор, туку од самото малцинство и неговите стремежи, кои се оценуваат како многу сериозна закана. Отпорот кај македонското малцинство и неговото репресирање не се јавуваат маргинални во ниту една смисла на зборот. Единствено огромниот и постојан притисок на државата успева да ги задржи македонските дејци надвор од општествениот и политички живот. Всушност дури ниту во редовите на комунистичката партија и покрај постојаните „чистки“ до крајот ќе останат кадри и раководители со македонска самосвест.

Реалната тежина на репресиите против Македонците може да се измери во активноста на Државна безбедност и одвојуваните од неа ресурси. Нејзиниот Трети оддел на Шеста управа се бавел со сите случаи за национализам кај малцинствата (турски, македонски, ромски, влашки, ерменски, еврејски), а во некои периоди и со младината, духовништвото, бегствата преку граница и сл. Би можеле да се наведат следните статистики базирани на отчетите на истиот овој одел:

Во 1973 г. околу 25 % од капацитетот на одделот бил ќе биде насочен против Македонците. Во истата година 28 групи и лица биле „филтрирани“ за „промакедонски национализам“. Во 1977 г. 23 % од направените „профилактики“ и 32 % од добиените сигнали во одделот биле имено за македонски национализам. Во 1977 – 1978 г. 50 % од досиејата отворени од управата биле за македонски национализам (а не било затворено ниту едно постаро дело), додека според сигналите „промакедонскиот национализам“

опфаќа 33 %. Во почетокот на 1979 г. 33 % од отворените нови досиеја се за македонски национализам. Падот е последица од реското засилување на значењето на прогонувањето на турскиот национализам. Меѓутоа 63 од 135 дела во оваа година биле македонски или 46,7 % од вкупниот број. Во 1983 г. 18 % од делата, 27 %, од Досиејата за оперативно набљудување (ДОН), 32 % од водените на отчет случаи, 32 % од водените на агентурно набљудување и 23 % од профилактиките се поново по линија на „промакедонски национализам“. Т.е. до времето кога започнува „преродбенскиот процес“ против муслиманите во Бугарија борбата со македонската самосвест се јавува често основната задача во борбата против малцинствата на Третиот одел на Шеста управата, а поретко зазема второ место.

Според отчетите на службата за безбедност во 1979 г. освен во Благоевградскиот округ промакедонски пројави биле регистрирани во уште девет окрузи (Стара Загора, Јамбол. Пловдив, Шумен, Габрово, Пазарџик, Михајловград, Враца и Бургас), при што предничеа Пловдив и Шумен, со по 3 и 2 дела, а во останатите имало по 1 случај. Т.е. во крајот на 70-те години на XX в. во 10 од 28 окрузи на Бугарија имало промакедонски пројави забележани од службите за безбедност.

Особено од времето кога започнало официјално да се негира македонското малцинство властите започнале да ги објаснуваат македонските пројави со странско влијание пропаганда и врбување, и наводна неписменост на носителите на македонска самосвест. Го третираат како про-македонски национализам и сепаратизам. Но макар македонскиот национализам да бил присутен и мечтите за обединување на Македонија (кои се неизбежен дел од него) сепак вистинската причина била македонската самосвест и нејзиното пропагирање. Властите не можеле сериозно да се чувствуваат загрозени од повеќето активисти кои биле извонредно млади, дури деца, или од „сепаратизмот“ кој си останувал во зоната на мечтите и не бил придружен од дејствија.

Карактеристика е тоа што најголемиот дел (во некои периоди и до 90 %) од активистите се ученици. Млади се затоа што повозрасните веќе се имаат судено со бруталниот комунистички режим. Повеќето од младите откако еднаш ќе поминат низ механизмите на државна безбедност повеќе нема да имаат храброст да се бават со истото. Имено затоа до крајот огромен процент си остануваат млади луѓе од 15 – 20 години. Причини се јавуваат младоста и училиштата во кои до средината на 60-те години се изучувала макар

и ограничено историја на македонското револуционерно движење. Во овој период обично родителите криеле од децата, доколку им било можно своите позиции по македонското прашање за да не се замешаат со проблеми. Криењето меѓутоа често само го засилувало интересот кај младите.

Политиката на бугаризација се наметнувала тешко и родила силен отпор. Всушност не странско влијание туку притисокот од страна на властите и обидот да се наметне бугарска самосвест воделе до отпор и биле дополнителен интерес кај младината. „Македонизмот“ се јавувал особено после 1963 г. опозициски и дури антикомунистички што создавало околу него дополнителен ореол на привлечност.

Властите земале под набљудување секој кој изјавувал јавно или во тесна компанија дека е Македонец и дека македонска нација постои. Исто така пеење македонски песни, пишување стихотворби и прозни дела на македонски позиции и дури зборување дека има Македонци се казнувани на еден или друг начин (шамари, предупредувања, ќотек, намалување на поведени во школо и сл. Но најтешко се прогонувала организираната дејност. за таква се сметало секое собирање на три и повеќе лица кои споделувале и дискутирале македонски позиции. Основно македонските организации се бавеле со усна агитација, пишување лозинки по сидови, расфрлање летоци, набавување и читање македонска литература, праќање писма до поединци и особено државни чиновници, разговори, и мечтаење за обединета Македонија. Во подрастични случаи имаме обиди или намери да се создаде револуционерно движење, но најчесто тоа е повеќе на ниво на мечтаење и детска игра, но има и случаи кога намерата добива посериозни размери, но не е познат ниеден случај после 1950 г. во кој да се извршени насилни дејствија. Поради жестоките репресии и превентивни мерки не успеало да се создаде едно единствено масовно движење туку имаме мноштво организации кои постоеле кратко и бргу се откривани и растурани.

Меѓутоа со стартот на перестројката и слабеењето на режимот тие поново се засилуваат, што предизвикува загриженост и дебата по ова прашање дури и во Политбиро на БКП.

Сите обиди за отпор или за пројавување, пропагирање на македонска самосвест биле казнувани. Користените казни варирале: бркање од училиште или од работа, дискриминирање на работно место (давање полоша работни места од оние за кои се квалификувани – особено за оние со високо образование), праќање на работа на опасни места (уранови рудници и сл.), иселување далеку од родното место (обично

внатрешноста на Бугарија во реони со турско население), или иселување на фамилијата (ако некој од неа е осуден на затвор или избегал преку граница), киднапирања и држења без обвинение или пресуда, држење на блиските во неизвесност, заплашување, психичко и физичко насилство за време на истрагите; за време на истрагите македонските активисти се држени во 7-мо одделение на Софискиот затвор каде се држеле и осудените на смрт (Георги Бојациев од Корница, Неврокопско ќе помине цела година во одделот за осудени на смрт, а на Борис Петков освен тоа ќе му биде инсценирано и извршување на смртна на пресуда Петков.....), осудување на различни години затвор или логор (од 1 до 20) , или испраќање во Трудови воспитувачки училишта (ако обвинетиот е неполнолетен). Во затворите исто биле малтретирани и измачувани на различни начини со глад, студ, извонредна работа, физичко малтретирање. Понекогаш судските процеси против малолетни се така темпирани што обвинетиот да стане полнолетен пред да добие пресуда за да може да биде испратен во вистински затвор. Најтешка се јавувала смртната пресуда. Казните биле несразмерни со извршеното особено кога се земе во предвид дека огромното мнозинство биле неполнолетни (деца).

Дури и откако ги излежале пресудите тие продолжуваат да бидат под набљудување, притискани се да бидат врбувани и се тормозени и ограничувани на различни начини – забрани за патувања или работа во странство, дури во социјалистички земји). Луѓето што изразувале македонска самосвест биле свесно маргинализирани општествено и економски. При големи прослави или масовни настани истите биле принудувани да се потпишуваат во милицијата или да седат под домашен притвор. Се правеле обиди да се уништат семејствата терајќи децата да се откажат од родителите, или жените да се разведат со мажите. Децата од бележани за македонски фамилии се испраќани во трудови војски каде се испраќани политички сомнителните наместо во редовни. Такви деца имале проблем со запишување на високо образование. Тенденцијата била со текот на времето казните да се намалуваат и заменуваат со превенција и спречување на акции на отпор. Особено после 1963 г. властите се стремеле да се избегне секој знак на постоење на македонско малцинство и репресија и неретко на судските процеси е даван криминален или хулигански карактер. Политбиро на ЦК на БКП на 2 април 1974 г. ќе земе решение „пројугословенските пројави да бидат објект на затворен судски процес“ избегнувајќи конфронтацијата со Југославија (Груев 101 230, Тјолеков, 74.) и впечатокот што го создавал масовниот македонски отпор . Службите за безбедност во финалните извештаи наменети за партискиот врв намерно ги минимизирале обемот и силата на

отпорот меѓу Македонците. Наоѓајќи осуда на својата антимакедонска политика дури и во комунистичките земји Бугарија била заинтересирана да ги крие отпорот и репресиите како од својата јавност така и од надворешниот свет. Добро е резимирана еволуцијата во репресијата против Македонците кај Маринов: Оние кои по 1949 г. го изјавувале својот македонски идентитет и дека нивниот јазик е македонски „но со искази од овој вид, тие наголемо ризикувале да ја следат судбината на отпишаните“. А по 1965 г.: „изборот на македонска национална идентификација означувал сигурна социјална маргинализација.

Уште во време на репресиите несакајќи да признае постоење на малцинство кое реагира на асимилацијата властите ја развиваат тезата дека македонските пројави се плод на странско идејно влијание или агенатура. Во повеќето случаи меѓутоа такво нешто не може да се забележи – главен мотиватор на отпорот се јавува насилството што доаѓа од страна на властите. Дури и после 1990 г. властите покажуваат потцртана одбивност кон тоа да ги признаваат за политички репресираните како Македонци и често одбиваат да им исплатуваат законската оштета.

Макар репресирани низ целиот период на комунизмот во Бугарија, Македонците биле објект на најсилен притисок во времето после 1963 г. Ако пред тоа репресијата била спрема некои пројави на македонската национална свест (желба за обединета Македонија, повеќе права), по 1963 г. репресијата е насочена директно против самата нивна самоопределба. Реално познатиот „преродбенски процес“ во Бугарија започнал имено со Македонците и во 1963 г. Турците се само последната и најдобро познатата жртва во овој долг процес на создавање на единствена бугарска социјалистичка нација.